

ILYENKOR, AUGUSZTUSBAN

Most olvastam el másodszer *A 22-es csapdáját*, huszonnyolc év után. Amikor először, akkor tizenkilenc múltam. A padtársam már a harmadik gimnázium (és a pad) alatt elolvasta, és attól fogva állandóan abból idézgetett. Tudtam tehát, mire számíthatok: a háborúra. A háborút is tudtam. Akkoriban első- vagy másodkézből mindenki tudta a háborút. '81-ben a negyven fölöttieknek még voltak róla saját emlékeik. Például az apámnak, aki hároméves korától kilencéves koráig benne élt. A háború a második világháborút jelentette mindenkinek, és ha valaki véletlenül egy másikról beszélt, hozzátett egy jelzőt: harmincéves, első, vietnami. Minden egyéb esetben a háború szó azt a nagy katasztrófát jelentette, ami minden tizedik embert megölt, és ami után élünk. És nekem a világ legtermészetesebb dolga volt egy ilyen esemény után élni.

Tíz éve halt meg az apám, '99. augusztus 7-én. Pár nappal a napfogyatkozás előtt, amit nagyon várt. Azt még szerette volna látni. 2000-et is szerette volna megérni, de ebben már nem bízott, mert realista volt, és nagyon beteg. Végigbetegeskedte az egész életét, de négy éve rákos volt. Végző soron így is több jót látott, mint amennyit remélt az életétől (hiszen láthatta például Kádárt megbukni, és egyszer még Vencét is, pár órára).

Régen ilyenkor, augusztusban mindig megnézte velünk a tűzijátékot (ami nekem névnapi ajándék volt), de tudtam, hogy utálja, mert ilyenkor eszébe jutnak a bombázások. Az egyiket például a nővére ölében ülve élte túl a Kende utcában a második emeleti konyhában: egyetlen csempe pottyant a térdére a falról, miközben a bérház konyhafal túloldalán levő része megszűnt létezni: öt emelet omlott egymásba. Szóval túlélte a bombázásokat, és csak a téli ostromokkal együtt járó elkerülhetetlen kényelmetlenségek (járvány, éhezés, fagy, nyirok,

gyógyszerhiány) következtében hitte azt a család, hogy örökre meg fog bénulni. Egy kézikocsiban tologatták Buda romjai között majdnem egy évig. De aztán ez is elmúlt, mégpedig a gellérthegyi pálos kolostor sziklakápolnájában, csoda folytán. Apám kimászott a kézikocsiból, és újra járt. (Azt tervezte ezután, hogy szerzetesrendet alapít, ha nagy lesz.) De a tűzijáték hangját soha nem szerette meg, mert az a bombázásokra emlékeztette.

Nem olvasott háborús könyveket, és nem nézett háborús filmeket. Én pedig szégyelltem, hogy engem ezek érdekelnek. És hogy a második világháború érdekel a legjobban. És tizenkilenc éves koromban nem mondtam el neki, hogy *A 22-es csapdáját* olvasom. Nem vallottam be, mert ez a regény éppen azokról az emberekről szólt, akik őt bombázták gyerekkorában.

Négy amerikai bombázószázad állomásozik egy szigeten a Földközi-tengeren, és párnaponként bevetésre repülnek a kontinens fölé. Ilyenkor a légvédelem célba lő rájuk, és néhányan mindig meghalnak közülük. Egyéb napokon élnek a luxus katonaeletet, fürödnek a tengerben, esznek-isznak-kurváznak. És rettegnek a következő bevetéstől. Yossarian, a főhős, tudta, hogy meg akarják ölni: *megdönthetetlen bizonyítéka volt erre: idegenek, akiket nem ismert, ágyúval lőttek rá minden egyes alkalommal, amikor fölszállt a levegőbe, hogy bombát szórjon rájuk, és ebben semmi vicces nem volt.*

Ez a stílus nekem ismerős volt a felnőtteimtől. A háborút látott emberek haveri viszonya az abszurditással, az életveszély gondolatával, az erőszakos halállal. Nem is az apámtól ismertem Heller hangját, hanem a jóval idősebb bátyjaitól, akik mindketten voltak második világháborús katonák, és én bizony örömmel ismertem fel ugyanezt a hangot egy amerikai regényben. A felnőtteim, akik százával és ezrével láttak halottakat, ugyanazzal a természetességgel beszéltek hulláról, halálról, amivel bármikor bármilyen lerobbant gépet megszereltek. Egy ilyen háborút megélt felnőtt, ha meghallotta mondjuk 1974-ben, hogy felrobbantották a spanyol miniszterelnököt, csak ennyit fűzött hozzá az esethez: hát, igen, az ilyesmi rendkívül egészségtelen! És ez jóféle cinizmus volt. Nem is cinizmus. Emberbajtársi önirónia. Apám is tudott ilyen vagányul beszélni a halálról, jókedvében.

De azért ritkán volt jókedvű. Én pedig inkább eltitkoltam előle

A 22-es csapdáját. Nem akartam, hogy agresszív embernek tartson, nem akartam, hogy sajnálkozva nézzen rám. Csöndben elolvastam a könyvet, halkan hülyére röhögtem magam rajta, és visszavittem a könyvtárba.

Aztán eltelt a huszonnyolc és fél év, és közben a felnőtteim nagyobb része meghalt. A háború mint téma porlik, és lassan szóródik ki az életünkből. De *A 22-es csapdája* megmaradt. Tudom, mert a múlt héten olvastam el újra. Működik. Arról szól, hogy a társadalmat háborúban és békében egyaránt a hülyeség, az önzés és valamivel kisebb mértékben a gonoszság mozgatja.

De az emberség tartja életben.

Szóval *A 22-es csapdája* nem is háborús regény. Hanem regény. Többször is tűnődtem már azon, mi lett volna, ha elmondom az apámnak. Vajon tényleg árulónak tartott volna? Vagy csak úgy nézett volna rám, olyan szomorúan és ingerülten, mint Yossarian a négy húszéves újoncra, arra a négy talpraesett kölyökre, *akik irgalmatlanul jól érezték magukat a háborúban?*

Ma azt hiszem, hülyeségeket gondoltam az apámról. Nem gondolt volna árulónak, és szerette volna a könyvet. És azóta megtudtam az édesanyámtól, hogy szerette a tűzijátékot is. Csak nem mondta el nekem. Talán nem akarta, hogy következtelen embernek tartsam.

2009–2016